

Praktisk kunskapsreflektion, 7,5 p

Stockholms dramatiska högskola HT2016

Karin Ekberg, 790120-9309

Handledare: Ingela Josephson

Bakom den stängda dörren

Jag befinner mig i en korridor på Karolinska sjukhuset i Huddinge. Det är natt. Jag har varit vaken i många timmar. Jag har sovit små kvartar i obekväma ställningar i väntrummet alltför korta soffor. Druckit blåbärssoppa, te och kaffe om vartannat från automaten. Jag är enormt trött, men på helspänn. Denize och Filip, paret jag följt under två års tid, sedan deras dotter Inez föddes död i just denna korridor, kommer snart få sitt andra barn. Förhoppningsvis ett levande, friskt och alldeles vanligt barn.

Vi har delat mycket under de senaste åren, från födelsedagsfester och resor, till läkarbesök och förtroliga samtal om dödsångest och panikattacker. Som medmänniska längtar hela mitt hjärta efter att höra skriket när deras andra barn föds in i verkligheten. Som regissör vet jag att det som snart ska hända är en oerhört viktig pusselbit i vad som så småningom ska bli en långfilmsdokumentär för publik. Kanske slutet. I alla fall en bärande scen strax innan slutet. De är vana vid mig och min kamera. Jag har byggt förtroende med läkare och vårdpersonal under hela resan. Jag och mina medarbetare har filmat det första barnet, Inez, begravning. Innan dess har vi dokumenterat deras korta tid med det döda barnet, i just denna korridor, här på Karolinskas förlossningsavdelning.

Hittills har jag fått jättefin kontakt med alla som jobbat med Denize och Filip. Men de barnmorskor som precis klivit på nattskiftet, är inte alls med på idén att jag och min kamera ska närvara under förlossningen. Undersköterskorna håller med. De går undan och pratar ihop sig. Jag försöker vara smidig. Trevlig. Tålmodig. Inte pushig. Bara jävligt angelägen. Berättar om den resa vi gjort tillsammans. Om hur detta som kommer nu, är vad som kommer göra att folk orkar se denna viktiga film. Hoppet,

glädjen. Om att Denize och Filip och jag redan delat allt. Och så allt det praktiska. De kan förstås få se och godkänna material innan någon annan. Jag behöver inte filma ansikten. Händer och fötter och ryggar räcker fint. Röster kan klippas bort. Ja det finns inga gränser för hur lite jag kan tänka mig att visa, om jag bara får vara i rummet när barnet föds. Jag vet att det inte är vackert. Jag behöver inte filma mellan benen. Det jag är ute efter, är Filips ansiktsuttryck när han förstår att detta barn lever. Första kontakten. Ett rum av lättnad. Motbilden till mina två år gamla bilder av ett rum till bredden fyllt av tyst, tung sorg. De bilder den dramaturgiska bågen ska spännas emellan i klippningen.

Vår kompromiss blir att jag får vara med "så länge som möjligt", men att de får säga åt mig när jag måste gå ut. Jag tänker för mig själv att de kanske glömmer bort mig. Eller att jag kanske kan "glömma kameran". Barnmorskan börjar prata med Filip och Denize, som naturligtvis är fruktansvärt oroliga inombords, och trötta efter många timmars långdragen igångsättningsprocess och en vaken natt. De pratar om mig och kamerans närvaro som att det skulle kunna vara det som gör att personalen, i stundens hetta, begår ett ödesdigert misstag. När detta är uttalat finns inget att säga längre för mig. Jag är oerhört frustrerad och trött. En stark individ, som inte vill förstå, som inte vill mötas, har skiftat hela stämningen och sopat bort mitt nedlagda förtroendearbete på avdelningen och det finns inget jag kan sätta emot. Trots att jag vet att Denize, Filip och jag känner varandra så väl och de helt struntar i kameran. Att vi pratat om bilderna de vill att jag tar. Oron, skräcken inför det som inte får hända, är större än logiken, förtroendet, vår tid tillsammans. Oron, som alla blivande föräldrar känner, men med skillnaden att detta par, inte på något vis kan avfärda den. Just för att de varit med om det allra värsta. Men just för att jag vet detta, och upplevt effekten av det vandrandes bredvid dem, vill jag vara där. Så blir det inte. Jag och kameran står i korridoren när Denizs sista krystskrik blandas med sonen Alfreds första skrik någonsin. Jag filmar en stängd dörr, en röd lampa, en sparkcykel och en tom korridor i ful lysrörsbelysning medan tårarna rinner nedför mina kinder. Jag vädjar till undersköterskan som skyndar förbi, att få bli insläppt, få de första sköra minuterna innan allt är uppröjt och tillrättat. Hon nickar och försvinner in. Jag hör dem städa bakom dörren och frustrationen växer igen. När jag till slut blir

insläppt är allt rent och fint. Alfred ligger på Denizes bröst inlindad i en filt och med en liten mössa på huvudet. Precis som det brukar se ut i fiktionsfilmer när ett barn har fötts. Jag filmar hans plirande ovana ögon, fosterfettet i pannan, de små händerna som griper i luften och de typiska gnyendena av en alldeles, alldeles ny röst.

Min ljudinspelare blev kvar i förlossningsrummet när jag blev utföst. Ljudet räcker en bra bit och bilderna av stillheten i korridoren utanför talar också, men ett annat språk. Det blir fint i klippningen. Men jag funderar på vilket material jag kunnat fått? Varför blev det som det blev?

—

När jag några år senare tänker tillbaka på den här situationen slås jag av hur symbolisk den egentligen är för vad hela filmen handlar om. Om något skulle gå fel, kan vi åtminstone se till att det sker bakom en stängd dörr och att vi hinner städa undan det värsta innan vi släpper in någon. Jag undrar om barnmorskan verkligen tyckte att min och kamerans närvaro innebar ett så stort stressmoment att det kunde betyda en ökad risk för barnet och Denize. Snarare tror jag att hon var obekväm med att kameran skulle vara där och dokumentera, om något skulle gå fel igen.

Vi lever i en paradoxal tid. Hemma i vardagsrummet kan vi via våra skärmar följa främmande människor i en allt mer känslöstyrd framklippt verklighet i form av så kallade dokusåpor eller reality-TV. Självbiografisk bekännelselitteratur signerad kända personer får stort mediautrymme och tar plats på diverse topplistor. Men den vanliga människans stora trauman som sker mitt i vardagen, de ska helst klaras av i enskildhet.

På ett övergripande plan har synen på vad som är bra vård, och vilken roll vårdgivare ska ha i relation till den vårdade alltid påverkats av samtidens rådande synsätt. I varje unik situation spelar också personliga faktorer in, som relationer och hierkier på den arbetsplats inom vården, som en situation utspelar sig i. Idéhistorikern Roger Qvarsell resonerar kring vårdens idéhistoria i en skrift med samma titel:

*Det svenska ordet för vård kommer från det fornnordiska **vardher** som betyder ta ansvar för eller ta hand om. Vi har detta ord i flera sammansättningar, till exempel vårdträd eller vårdtecken. "Vård" innebär i båda dessa fall att människan frivilligt ställer sig i relation till något, ett träd eller en människa, och förklarar sig villig att ta ansvar för och sköta om detta eller denna. I äldre svenskt språkbruk var "vård" och "omsorg" synonyma begrepp. Att man "hade omsorg om" betydde att man sörjde för eller tog hand om någon eller något. Först i vår egen tid har dessa båda begrepp kommit att stå för delvis olika saker och detta hänger i väsentlig utsträckning samman med att olika yrkesgrupper inom vården haft ett behov av att definiera sina arbetsuppgifter på lite olika sätt.¹*

Att utföra den vård man ska, men parallellt också ta ansvar för omsorg om personen som vårdas i en vidare bemärkelse, hur långt sträcker sig det, och på vilka grunder tas beslut om hur såväl vård som omsorg ska utföras på bästa sätt?

Arbetet med filmen *Efter Inez* började egentligen redan med mina tankar efter klipparbetet med min första film *Att skiljas*, där jag följde mina föräldrars skilsmässoprocess. Efter 38 år tillsammans, när båda var i 60-årsåldern, skulle de plötsligt ta sig ut genom den osynliga Törnrosahäcken som växt runt Brommavillan, och låta sina jag, sina individuella drömmar och längtan, styra vägen in i en annan framtid. Ofta när jag visat *Att skiljas* får jag frågan hur mina föräldrar tillät mig att filma. Som jag minns det var kameran inget hot, utan ett välkommet vittne, ett tyst bollplank, ibland en sorts biktstol. Att vi filmade blev ett sätt att ta sig själva och varandra på allvar. En av de sakerna de båda, oberoende av varandra, återkom till när kameran var på, var barnet de fick ett år innan mig. Det var i december 1977 som mamma efter mycket möda födde ett barn som aldrig fick något namn, som de aldrig fick se, och som sedan länge vilar i en grav som inte bär minsta tecken om barnets korta existens, och långa påverkan på deras relation och vår familj. Pappa säger i filmen *Att skiljas* att erfarenheten av att förlora sitt första barn var både något som skapade ett avstånd mellan dem, på grund av att det inte förstod den andre i

¹ Qvarsell, Vårdens idéhistoria, s 150

sorgen, men också något som band dem till varandra eftersom de inte delade sorgen med någon annan. Kanske var det därför de stannade tillsammans decennier efter att relationen passerat sitt bäst-före-datum.

Vårdaren tar ansvar för den del av livet som den vårdade inte klarar själv och bestämmer därmed också till viss del hur den vårdades liv ska gestalta sig. Vård är därför en maktrelation.²

I mammas journal står det antecknat: *Barnet framföds, gör andningsrörelser, gnyr och föres ut.* Hon berättar om hur läkaren avrådde henne från att se barnet, som hade en missbildning i ansikte och skalle. Barnet levde i 12 timmar, men utan att mina föräldrar fick se eller hålla det. Något mamma ångrar fortfarande, 40 år senare. Pappa blev hemskickad för att städa bort det iordningställda barnrummet och sedan återvända till jobbet. Han kände sig lika övergiven som mamma, men på ett annat sätt. Bara två veckor efter förlossningen firade mina föräldrar jul med pappas sida av släkten och med det skulle sorgeperioden vara över. Snart blev de gravida igen och 13 månader efter det första barnet föddes jag, "det nya barnet" som skulle göra dem glada igen.

Ingela Josefson skriver om filosofen Aristoteles att hans tankar kring praktisk visdom kretsar kring frågan: Vilka är de problem människan möter i sitt liv och hur ska hon möta dem?:

Frågan antyder att det rör sig om problem, ofta dilemman, där det inte finns några enkla lösningar. Det krävs ett stort mått av gott omdöme för att komma till rätta med livets oförutsägbarhet. I vår tekniska tid finns en utbredd tro att alla problem är lösbara. Är det verkligen så?³

Pappa, och hans släkt ville att det namnlösa döda barnet skulle urnsättas i den familjegrav där pappas föräldrar var begravda. Det var logiskt. Graven fanns och där

² Qvarsell, Vårdens idéhistoria, s 150

³ Josefson, Läkarens yrkeskunnande, s 11

fanns plats. Mammans släkt hade inte någon familjegrav. Men att åter stå vid denna grav, väckte så mycket minnen hos pappa att han valde att inte vara med. Istället stod mamma ensam vid en annans släkts grav, där barnet hon aldrig sett, skulle försvinna ner i jorden vid en sten där inget namn skulle skrivas eftersom inget namn fanns. Det logiska, rationella, blev här helt fel. Det blev ett aktivt osynliggörande. Mamma kände sig ännu en gång ensam och övergiven inför ytterligare en svår stund. Hon berättar hur hon på grund av sina blandade känslor kom fem minuter sent till urnsättningen. När hon kom fram var den redan utförd. Urnsättarna hade följt avtalade instruktioner och grävt ned urnan på exakt avtalad tid, trots att ingen anhörig var på plats. De hade inte gjort formellt fel. Men fel blev det. Igen. Allra mest för mamma. Hon hade burit och fött ett barn hon aldrig fick se, hålla, döpa eller begrava, som inte fått något namn och därför inte syntes på gravstenen. Hon hade varit ensam i detta, och förväntades nu bita ihop och gå tillbaka till vardagen, som om ingenting hade hänt. För pappa blev det också fel. Han hade inte varit den starka man samhället förväntade sig av honom i en krissituation. Han hade inte kunnat lösa problemet. Krisen och sorgen kastade honom tillbaka till hans tidigare förluster. Obehaget över detta, och kanske även skammen i att inte vara stark, gjorde att han valde bort möjligheten att själv eller tillsammans med sin fru, utforma en egen ritual som skulle kunnat vara läkande. Hur och med hjälp av vem hade de kunnat få hjälp att närma sig såväl barnet, en gemensam och läkande avskedsritual, och sedan varandra?

Det är inte lätt att möta människor i allvarig kris, som ju sorg är, med ett öppet och kreativt sinne, oavsett yrkesroll. Det är utmanande för läkaren, fostrad i vetenskap och rationell argumentation, liksom för barnmorskan eller sjuksköterskan som fått kämpa för sitt handlingsutrymme i en värld där just mer utbildade läkare ofta kan komma in och peka med hela handen. Även som filmare är det oerhört krävande och en ständig balansgång att försöka förstå sörjandes behov och önskningsar och vara följsam och uppmärksam på både innehåll och hänsyn. Dessa behov kan överraska och förändras, mycket plötsligt. Hur ökar man chanserna att åstadkomma ett bra möte? Hur minskar man risken att förvärpa en redan förskräcklig situation?

Jag fastnar för Pirjo Birjerstams resonemang om "Sökandet efter information i sammanhang där företeelsen visar sig".

Man anstränger sig för att vara så öppen och förutsättningslös i sitt sökande som möjligt och vidga sitt seende för vad saker och ting kan vara och bli. Man strävar efter att inte fastna i givna eller försanthållna tankemönster för att inte riskera att tappa bort i sammanhanget väsentlig, speciell och oväntad information. Man försöker hindra det varseblivna att utvecklas till det vanliga och kända också genom att reflektera över sina egna förväntningar, förutfattade meningar och tidigare erfarenheter så att man inte alltför lätt styrs av dem. Man har ett intuitivt sökande och undrande förhållningssätt och formulerar frågor snarare än svar. Man vet ju inte precis vad man letar efter förrän man funnit det. ⁴

Med ett sådant förhållningssätt hade vårdpersonalen runt mina föräldrar kanske ställt frågor om vad förlusten och sorgen väckte hos mina föräldrar, istället för att komma med påståenden om vad som var bäst för dem. Frågat vad de ville få hjälp med. Utgått från att svaren skulle kunna vara oväntade, individuella, personliga. För att olika människor sörjer samma händelse helt olika, är tydligt. Sorgen sätter igång sådant som finns i det personliga bagaget. Ställer sig i vägen för individuella drömmar om framtiden och gör människan hudlös inför de stora existensiella frågorna. Sorgen är oförutsägbart, föränderligt och individuellt, och just därför blir det rationella bemötandet oprecist och ofta rent felaktigt.

Mamman i min kommande film *Efter Inez*, Denize, överraskade mig ordentligt en gång. Mitt ett lågmält samtal om körlektioner och sömnsvärigheter berättar hon att hon tänker mycket på sin egen dödlighet och rädsla för att dö. Man hör min förvåning bakom kameran när jag svarar henne med en fråga, för att vinna lite tid. Men också för att låta henne styra samtalets riktning.

-Och så tänker jag på att man ska dö.

-Vad sa du?

⁴ Birgenstam, Skapande handling, s 199

-Jag tänker på att man ska dö.

-Hur menar du?

-Att jag ska dö. Jag tänker på att jag kan dö.

Hon återkommer senare i filmen till detta när hon samtalar med en kurator. Att tankarna på hennes egen död och dödlighet plågar henne om nätterna och gör att hon får panik. Kuratorn frågar om hon pratar med sin kille, Filip om detta. Nej, säger Denize. Varför inte, undrar kuratorn. Han måste ju sova. Han jobbar ju, svarar Denize. När jag ser scenen funderar jag på det omvända. Vem frågar Filip om han tänker på sin och Denizés dödlighet när han är på jobbet? Ingen. Att sköta sitt jobb, bara några veckor efter att ha förlorat sitt barn, är i den rationella världen överordnat att mötas i samtal om den dödsångest sorgen väckt. Det är en konsekvens av samhället och vårdens värderande av arbete, ordning och lugn framför kris och kaos. Men vad är egentligen friskt i en situation av förlust och sorg?

En av de starkaste gestaltningarna jag sett av omöjligheten att bära sin närmaste, när man själv inte har styrkan att stå upprätt, är i koreografen Pina Bauschs verk Café Müller som finns i sin helhet på YouTube⁵. I verket ingår en passage där en kvinna, barfota i tunn klänning, likt ett nattlinne, gång efter gång kastar sig i en kostymklädd mans armar. Han försöker, men är oförmögen att fånga och hålla henne, hans armar glider bortom hans kontroll ned mot benen och kvinnan faller mot hans fötter. De försöker gång efter gång, men samma sak händer igen och igen. Koreografin illustrerar smärtsamt precis den oförmåga att bära varandra som många par i kris upplever. Det synliggör också hur krisen förstärker klassiska könsroller, något även par som förlorat barn, som jag mött och filmat i min research beskrivit. Vad händer med en människa som när hon som mest behöver sina närmaste, istället känner sig övergiven? Och vad händer med ett sörjande par, om den enda att dela sorgen med, är den närmaste, som också den är tyngd av sorg och därför inte kan bära sin partner?

⁵ Café Müller, Pina Bausch, pair scene, ingång vid 10 min 26 sek
<https://www.youtube.com/watch?v=WZd2SkydIXA>

Min pappa, som hade förlorat sin mamma som liten pojke, och sin pappa som tonåring, kastades av sorgen tillbaka i detta tillstånd av att vara ett ensamt barn utan familj. Han blev oförmögen att vara den stabila mannen som mamma sett framför sig som pappan till sina barn, och den sortens man samhället premierar. Det var pappa som svimmade på BB när läkaren pratade om hur barnet skulle födas, inte mamma. Mammas känsla blev ensamhet och övergivenhet, och det kom att prägla deras relation.

Mitt arbete med filmen *Efter Inez* väcker minnen och frågor hos min mamma. En dag frågar hon mig om jag vill hjälpa henne att få fram hennes journaler från december 1977, månaden mina föräldrars första barn föddes. Journalerna måste beställas från Landstingsarkivet. De kan inte skickas hem utan måste läsas på plats. Vi åker dit, med kamera. Det var mammas förslag. På arkivet får vi ett eget lärum där vi sätter oss och bläddrar i mappen med läkaranteckningar från 1977. Mamma har många minnesluckor. Mycket är otydligt även i journalerna. Sparsmakat antecknat av olika personer. Men plötsligt när vi bläddrar bland pappren ser mamma att en ruta kryssats i. "Foto taget" står det bredvid den. Det finns alltså en bild någonstans, den enda bilden på barnet hon väntat och fött, men aldrig sett. Mamma går och frågar arkivarien var bilden finns, och jag följer med med kameran. Arkivarien, en trevlig kvinna i min egen ålder, dröjer med svaret och säger sedan att bilderna finns här där vi är. Jaha, var, undrar mamma. Ja, alltså, jag tog bort dem, säger arkivarien. Jag hade själv inte velat se en sådan bild. Men vill du se den får du självklart det. Mamma blir ställd och vet inte riktigt vad hon ska säga. Situationen är obekväm. Lösningen blir att mamma får med sig bilden i ett igenklistrat kuvert, i fall hon vill titta på den en annan gång, på en annan plats. På vägen hem säger mamma att det kändes precis som på BB när barnet föddes. Någon annan i sin yrkesutövning tog ett beslut åt henne, att gömma undan det som var fult och sorgligt, istället för att fråga vad hon skulle föredra, eller erbjuda alternativ. Till exempel hjälpa henne att göra det fula fint. Ingen vet vilka bilder hon får inombords istället för det hon inte fått se, om de är värre eller skonsammare än verklighetens. Att hon ens befinner sig på arkivet 40 år senare berättar i sig att nedtystande och undangömmande inte fyllt sin funktion. Frågorna som lämnades obesvarade då, finns fortfarande kvar. De

rationella bedömningarna vad som är bäst för henne, är inte baserade på praktisk erfarenhet utan på formella regelverk och eller personliga antaganden om vad som är rätt, normalt eller brukligt.

Praktisk kunskap ägnar sig åt det unika och inte åt det generella. De särskilda fallen bemästras inte genom någon särskild teknik eller givna direktiv. (...)

I centrum för den goda praktiska kunskapen står urskillningsförmågan, skickligheten i att snabbt och uppmärksamt urskilja de drag som är kännetecknande för varje situation.⁶

Varför var jag där med kameran och hur länge hade jag varit det, kunde barnmorskan frågat mig och Denize och Filip, för att utforska situationen djupare innan hon tog sitt beslut. Vad skulle mamma vilja att personalen hjälpte henne med, kunde läkaren ha frågat istället för att ge sitt expertutlåtande att det var bättre att hon inte såg barnet hon fött. Kanske hade hon då kunnat formulera det hon tänkt på sedan dess, att hon hade velat få hjälp att lindra det fortfarande levande barnet på ett sätt som dolde det fula men frilade dess normala armar och ben, små händer och fötter. Då hade barnets hand kanske kunnat gripa runt hennes hand, och hon hade kunnat känna dess hjärtslag och andetag i sin famn. Och sluppit skuld känslor över att ha lämnat barnet ensamt de 12 timmar dess hjärta slog.

Jag minns en annan scen vi spelade in på sjukhuset, tre månader efter att Denize och Filip lämnat sin dotter Inez. De möter en läkare som ska ge dem information om obduktionen som utförts. Läkaren är oerhört formell och läser innantill på datorskärmen. Det är svårt att förstå det hon säger då många ord är fackspråk eller latin. Till slut kommer hon på sig själv och frågar Denize om hon förstår. Nej, svarar Denize och gråter. Läkaren förklarar att det hon sagt betyder att de sett att Inez bajsat i fostervattnet och fått smutsigt vatten i sina lungor. Är det något jag gjort eller kunde gjort, stammar Denize fram mellan snyftningarna. Då trillar poletten ned hos läkaren. Nej, säger hon. Det här är inte ditt fel. Och Denize gråter så hon skakar. Det är inte heller Filips fel säger läkaren till Filip som sitter sammanbiten. Läkaren hade

⁶ Josefson, Läkarens yrkeskunnande, s 31

helt missat varför föräldrarna var där. Deras största fråga var inte vad exakt som gick att utröna ur obduktionsprotokollet, vilket var läkarens fokus att återge så korrekt som möjligt. Den största frågan var om det var deras fel det som hänt. För att bemöta föräldrar i en sådan situation krävs inlevelseförmåga. Först efter att de fått svar på den frågan, kan de ta till sig detaljerna ur det läkaren tycker är intressant. Läkaren trodde nog att hennes sakliga och rationella hållning skulle vara den bästa för denna känsliga situation. Att vara känslomässig skulle kanske uppfattas som oprofessionellt? Men är det sant? Eller kan det vara precis tvärtom?

Aristoteles gör ingen skarp åtskillnad mellan kunskap och känslor. En person med praktisk insikt odlar känslomässig öppenhet och lyhördhet inför mötet med nya situationer. Ofta är det hennes engagerade lyhördhet och inte hennes distansierade tänkande som leder henne till den rätta insikten. Om vi utför en handling utan känslor är vi enligt Aristoteles mindre dugliga personer än om valet görs med känslor. Utan känslor fattas en del i urskillningsförmågan.⁷

Resonemanget får mig att tänka på en annan situation under filmprocessen, nämligen där Denize ville ställa in en inspelning. Det förvånade mig, för vid denna tidpunkt hade vi filmat länge och Denize tog själv ett stort ansvar för att vi skulle få med olika pusselbitar ur deras liv, för att filmen skulle bli så sann och bra som möjligt. Inspelningen hon ville ställa in genom ett kortfattat SMS handlade om när de skulle få nycklarna till sin nya lägenhet. En situation kopplad till nystart och glädje. Min praktiska erfarenhet, och min känsla, sa mig att något inte stämde. Jag funderade ett tag och ringde sen upp Denize och sa att vi självklart inte behövde filma om hon inte ville, men att jag gärna ville veta varför, om hon ville berätta. Det visade sig att hon egentligen visst ville att vi skulle filma. Hon ville gärna ha första gången hon öppnade dörren till sitt nya hem dokumenterad. Men kvinnan som bott där innan var engelskspråkig och Denize skämdes över att hon inte är bra på engelska. Hon hade insett att om kameran var med, så skulle kvinnan fråga varför, och det skulle Denize inte kunna förklara på engelska. Hon visste sedan tidigare att man oftast var tyst bakom kameran, för att materialet blir bäst så och hade som

⁷ Josefson, Läkarens yrkeskunnande, s 33

skolavhoppare i sin skam över sina bristande språkkunskaper utgått från att det inte gick att lösa situationen. Jag föreslog att jag skulle prata med kvinnan innan, och förklara allt på engelska. Så kunde de fokusera helt på mötet och lägenheten, och vi fånga detta på film. Denize lät lättad, framför allt för att flyttscenen hon velat ställa in, skulle komma med. Hade jag bara följt uppställda regler eller ideal som att de medverkande alltid kan säga nej, att inget filmande sker forcerat, utan att släppa in min känslan av att något inte stämde och erfarenheten av hur Denize är som person och var i samarbetet vi befann oss, hade jag inte bara missat scenen, utan även missat att jag kunnat hjälpa Denize att få det hon egentligen ville.

I boken "Människan är en berättelse" behandlas i kapitlet "Att lyssna" något författaren Crafoord kallar "det empatiska lyssnandet": *Med empati menas att lyssna till och sätta sig in i andras känslor. Det empatiska lyssnandet kan alltså beskrivas som ett lyssnande, där vi parallellt med att höra på den talandes text också lyssnar oss in i hans eller hennes känslor.*

Den empatiska förmågan är enligt Crafoord avgörande för vårdyrken, men ofta något som försämras allt eftersom studier fortskrider, snarare än utvecklas. Freud kallade enligt Crafoord lyssnande på undertext att lyssna med "fritt svävande uppmärksamhet". Det knyter an till Ingela Josefsons tankar om Aristoteles teori att *utan känslor fattas en del i urskillningsförmågan*.⁸ Det är också intressant att läsa just som dokumentärfilmare, ett yrke som tidigare haft den journalistiska objektiviteten som ideal, men som på senare tid gått mer till ett subjektivt förhållningssätt och utförande, ofta med ett synligt eller hörbart filmar-jag i någon bemärkelse.

Läkaren måste vara objektiv och terapeuten ska vara neutral i sin hållning. Dessa och andra ideal kan leda till att vi inte ens förnimmer de känslor som en skildring väcker hos oss eller som stimuleras av ett tilltal som vi oförmodat möter. Det är först under senare årtionden som man inom terapeutiskt arbete på allvar har uppmärksammat att lyssnandet till de egna känslorna ofta ger viktig information om klienten och är en del av vad han omedvetet förmedlar till oss. De här känslorna

⁸ Josefson, Läkarens yrkeskunnande, s 33

ansågs tidigare vara ett hinder för förståelsen av en berättelse, men på senare tid har man insett att lyssnarens känslor också är en viktig del av berättelsen och att det därför är viktigt att lyssna till dem.⁹

Källförtäckning

Böcker

Josefson, Läkarens yrkeskunnande, Studentlitteratur, Lund, 1998.

Birgenstam, Skapande handling, Studentlitteratur, Lund, 2000.

Qvarsell, Vårdens idéhistoria, Carlsson bokförlag, Helsingborg, 1996.

Crafoord, Människan är en berättelse, Natur och Kultur, Falun 1994.

⁹ Crafoord, Människan är en berättelse, s 68.